

А. А. ПОДЛЕВСЬКИЙ
М. Я. МЕЛЬНИЧУК

ІННОВАЦІЙНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР СУЧАСНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Досліджено розвиток інноваційного підприємництва в Україні та запропоновано форми його державної підтримки.

Article investigates the development of innovative entrepreneurship in Ukraine and offered its forms of government support.

Ключові слова: інноваційне підприємництво, державне регулювання,

Світовий процес переходу від індустріального до інформаційного суспільства, а також соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні, вимагають суттєвих змін у багатьох сферах діяльності держави. Прагнення України до європейської інтеграції зумовлює необхідність запровадження інноваційної моделі розвитку, однією із складових якої є розвиток вітчизняного інноваційного підприємства. Проте на практиці, розвиток інноваційного підприємництва в Україні є надто повільним і носить перманентний характер [1, с. 28].

Інноваційна діяльність – діяльність, спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок, випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг [2, с. 864]. Вона має важливе значення для розвитку економіки. У сучасному світі показники інноваційної діяльності стають вирішальними у визначенні економічного рівня держави.

Сьогодні суспільство досягло такого рівня розвитку, коли обсяги теоретичних знань, інформації, рівень її структурованості та складності зумовлюють створення якісно

© Подлевський А. А. – старший викладач Національного університету водного господарства та природокористування;

© Мельничук М. Я. – студентка Національного університету водного господарства та природокористування

нової інформаційної структури, в якій інформаційні ресурси визначатимуть розвиток країни, сфер суспільства; умови життєдіяльності людини в усіх соціальних сферах, інтелектуалізацію праці, вдосконалення соціально-комунікаційних відносин, виробництва й управління інноваційно-інвестиційними сферами; вибір і використання інформаційних систем і технологій різного призначення. Це вимагає найшвидшого переходу до нової стратегії інноваційного розвитку підприємств на основі широкомасштабного використання знань та інформації як стратегічних ресурсів розвитку, а також інноваційних технологій як основних інструментів цього розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми інноваційного та інвестиційного розвитку залишаються предметом уваги багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених. Цей науковий напрям досліджували такі відомі вчені, як І.Шумпетер, В. Геець, А.М. Борщ, Т.Й. Товт, О.Є. Кузьмін, Г.І. Климкова, М.В. Гаман, А.І. Федулова, Б.А. Малицький, та інші. Більшість науковців сходяться на думці, що саме від активності державної політики залежить інноваційний розвиток економіки. Так, М.В. Гаман стверджує, що особливості соціально-економічного розвитку в Україні вимагають підвищення державної підтримки інвестиційно-інноваційної діяльності [5, с.123]. А.І. Федулова також вважає, що забезпечення економічного розвитку можливе лише у разі проведення активної інноваційної політики держави. Інноваційна діяльність може бути ефективною лише тоді, коли буде задіяний такий важливий фактор, як державне регулювання. [6, с. 499].

Актуальність теми. Інноваційний розвиток підприємств України на сьогодні має здебільшого реактивний характер. Обмеженість інвестиційних ресурсів підприємств та відсутність досвіду організації процесу управління інноваційним розвитком призводить до несистематичності та неефективності інноваційних процесів. Недостатня розробленість стратегічних підходів до планування нововведень змушує підприємства реалізовувати короткострокові інноваційні цілі, спрямовані, в основному, на часткове поліпшення виробництва, та не дозволяє повноцінно використовувати їх інноваційний потенціал.

Мета статті - обґрунтувати необхідність і запропонувати форми державної підтримки вітчизняного інноваційного підприємництва на основі аналізу ролі інноваційної сфери в розвитку української економіки й недоліків державного регулювання інноваційної та наукової діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досвід розвинених країн світу підтверджує, що ключова роль у забезпеченні та належному спрямуванні інноваційного розвитку, формуванні національної інноваційної системи, належить державі, яка встановлює стратегічні цілі, забезпечує ресурсну підтримку, включаючи зокрема бюджетне фінансування, податкове стимулювання, кредитну підтримку тощо.

Особливу значимість у процесах функціонування національної інноваційної системи має організація та стимулювання процесів оновлення технологій, передачі наукових розробок із сфери одержання знань у виробництво, що досягається за допомогою розвитку системи освіти, ринку інтелектуальної власності, створення інноваційної інфраструктури, фінансового та податкового стимулювання науково-технічної діяльності тощо.

Окремі напрямки та складові інноваційної моделі економічного розвитку України визначені Концепцією науково-технологічного та інноваційного розвитку України, затвердженою Постановою Верховної Ради України № 916–XIV ще 13 липня 1999 року, Стратегією економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004–2015 роки, затвердженою Указом Президента України 28 квітня 2004 р. № 493/2004. Однак, непослідовність держави в розробці та здійсненні науково-технічної та інноваційної політики, відсутність системи стимулювання інноваційних процесів та підтримки високотехнологічних виробництв призвело до вкрай негативних структурних змін в економіці — занепаду високотехнологічних підприємств і водночас посилення та домінування низькотехнологічних сировинних підприємств. Цим зумовлене зниження попиту на наукові дослідження і розробки й фактичне згортання інноваційної діяльності в промисловості [3].

Згідно офіційної статистики, чинниками, які перш за все перешкоджали здійсненню інноваційної діяльності, були

вартісні, а саме: нестача власних коштів (80,1 % обстежених підприємств), великі витрати на нововведення (55,5 %), недостатня фінансова підтримка держави (53,7 %), високий економічний ризик (41 %), тривалий термін окупності нововведень (38,7 %), відсутність коштів у замовників (33,3 %). Також заважала недосконалість законодавчої бази (40,4 %), брак попиту на продукцію (16 %), відсутність кваліфікованого персоналу (20 %), можливостей для кооперації з іншими підприємствами і науковими організаціями (19,7 %), нестача інформації про ринки збуту (17,4 %), та інформації про нові технології (17,3 %).

Аналізуючи статистичні дані протягом 2012 р. інноваційною діяльністю у промисловості займалися 1758 підприємств, що склало 17,4% загальної кількості промислових підприємств по Україні проти 1679 підприємств (16,2 %) у 2011р [4].

За напрямками інноваційної діяльності із загальної кількості інноваційно-активних підприємств здійснювали придбання внутрішніх та зовнішніх НДР - 19,8%; машин, обладнання та програмного забезпечення - 62,3%; зовнішніх знань – 4,9%; навчання та підготовку персоналу – 18,3%; ринкові запровадження інновацій – 5,8% підприємств.

Значно більшою за середню в Україні (17,4%) була частка інноваційно-активних підприємств у таких видах економічної діяльності, як: виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення (31,6%), хімічне виробництво (33,8%) і машинобудування (24,7%). Серед підприємств хімічного виробництва найвищу інноваційну активність виявили підприємства із виробництва ефірних олій (66,7%), підприємства, що виробляли добрива та азотні сполуки (53,8%) та фармацевтичного виробництва (41%). Переважна кількість підприємств (704 од. або 7% з 10089 обстежених) за всіма видами промислової діяльності впроваджували інноваційні види продукції, кількість яких становила 3403 найменувань (3238 у 2011 р.). Нові технологічні процеси (2188 од. проти 2510 у 2011 р.) у звітному періоді запровадили 598 підприємств або 5,9% загальної кількості обстежених. Вища за середню по Україні активність щодо впровадження інноваційних видів продукції та нових технологічних процесів спостерігалась за видами діяльності (рис. 1).

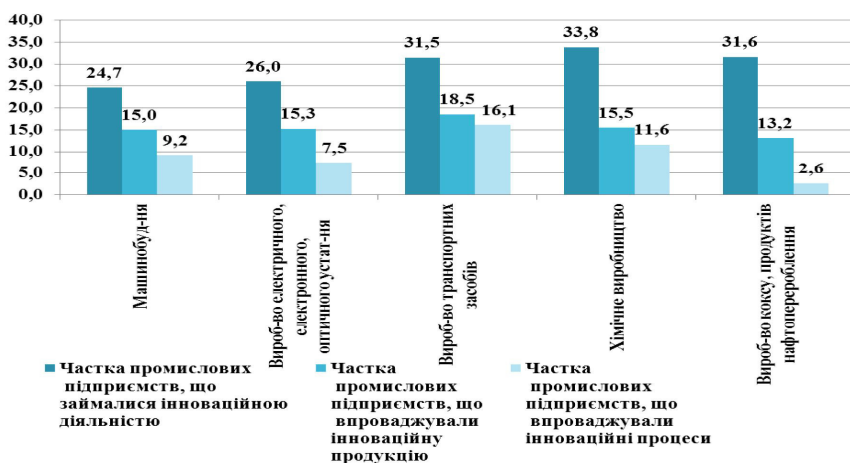


Рис. 1. **Інноваційна активність промислових підприємств за видами економічної діяльності у 2012 р. (у % до загальної кількості підприємств відповідного ВЕД) [4]**

За технологічними рівнями найбільша кількість інноваційно-активних підприємств зосереджена у середньовисокотехнологічному секторі, найменша - у низькотехнологічному, зокрема за секторами виробництва:

- високотехнологічне - 132 інноваційно-активних підприємства, що становить 20,6% від кількості обстежених відповідних промислових підприємств. Зокрема у галузі з виробництва літальних апаратів, включаючи космічні – 48,7% інноваційно-активних підприємств, із фармацевтичного виробництва – 40,9%;

- середньовисокотехнологічне - 401 (29,1%);

- середньонизькотехнологічне - 343 (16,2%);

- низькотехнологічне - 882 (14,8%).

Натомість у 2011 р. найбільша частка підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, припадала на високотехнологічний сектор (35,8%), найменша – низькотехнологічний (13,6%).

У 2012 р. спостерігається зменшення кількості підприємств, що займалися інноваційною діяльністю у

високотехнологічному та середньовисокотехнологічному секторах, а збільшення – у середньонизькотехнологічному та низько технологічному (рис. 2).

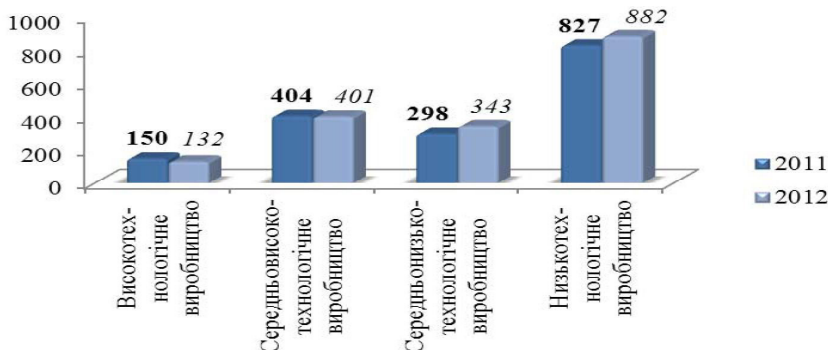


Рис. 2. Кількість підприємств, що займалися інноваційною діяльністю за технологічними секторами, од. [4]

Розглянемо загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності у 2012 р. становив 11480,6 млн. грн. або 0,81% ВВП проти 14333,9 млн. грн. (1,1% ВВП) у 2011 р., з яких із державного бюджету було виділено 224,3 млн. грн., що на 75,1 млн. грн. більше порівняно з 2011р. (рис. 3).

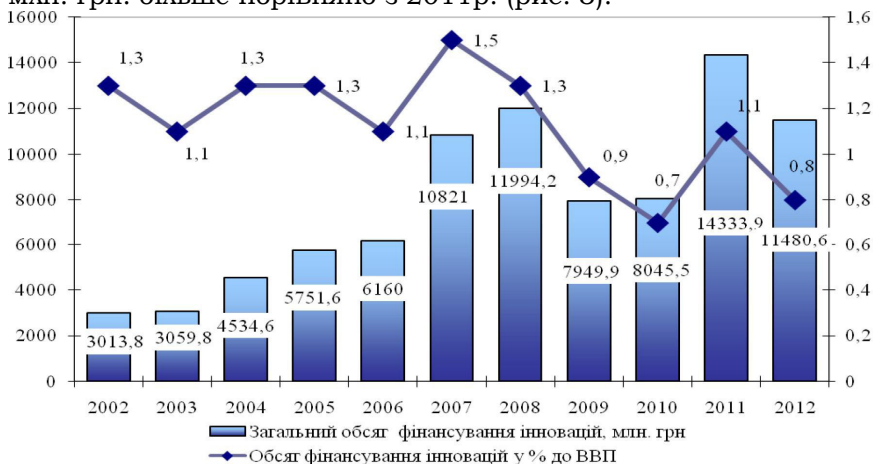


Рис. 3. Динаміка основних показників фінансування інноваційної діяльності [4]

Загальна сума видатків на інновації у 2012 р. зменшилася на 2853,3 млн. грн. порівняно з 2011 р. Основним джерелом фінансування інноваційної діяльності залишаються власні кошти підприємств – 63,9% загального обсягу витрат (52,9% у 2011 р.). Частка кредитів склала 21,0% (38,3%), фінансова підтримка держави – 2,2% (1,1%), кошти іноземних та вітчизняних інвесторів – 8,6% і 1,3% відповідно (0,4% і 0,3%) (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка та структура фінансування інноваційної діяльності

Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності, млн. грн.	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012
	1757	5751,6	10821	11994	7950	8045,5	14334	11481
у % до ВВП	1,0	1,3	1,5	1,3	0,9	0,7	1,1	0,81
з них за рахунок (у % до загального обсягу фінансування):								
власних коштів	79,6	87,7	73,7	60,6	65	59,3	52,9	63,9
державного бюджету	0,4	0,5	1,3	2,8	1,6	1,1	1,0	2,0
місцевих бюджетів	0,1	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
позабюджетних фондів	1,9	0	0	0	0	0	0	0
вітчизняних інвесторів	2,8	1,4	0,2	1,4	0,4	0,4	0,3	1,3
іноземних інвесторів	7,6	2,7	3,0	1,0	19,0	30,0	0,4	8,6
кредитів	6,3	7,1	18,5	33,7	11,8	7,8	38,3	21,0
інших джерел	1,3	0,3	3,2	0,4	2,1	1,3	6,9	3,0

Джерело: [7]

За технологічними секторами у високотехнологічний сектор спрямовано найменшу частку загального обсягу інноваційних витрат – 11,5% (2011 р. - 7%). Із зниженням рівня технологічності зростає частка витрачених на цю діяльність коштів – у низькотехнологічний сектор спрямовано 47,8% (2011 р. - 55,4%) загальних видатків на інновації.

За рахунок державного бюджету інноваційна діяльність фінансувалася переважно через підприємства середньо-високо- та низькотехнологічних секторів.

Високотехнологічний сектор отримав лише 3% загального обсягу бюджетних коштів на інноваційну діяльність.

Позитивною тенденцією є зростання більше ніж у 4-и рази частки вітчизняних інвесторів у загальному обсязі фінансування інноваційної діяльності - з 0,3% у 2011 р. до 1,3% у 2012 р.

Однак за технологічними секторами найбільшу частку коштів вітчизняних інвесторів отримали підприємства низькотехнологічного сектору – 91,7 млн грн. (59,3%), зокрема підприємства з видобування паливно-енергетичних матеріалів - 88,2 млн грн. (57,1%), виробництва та розподілення електроенергії газу та води – 2,6 млн грн. (1,6%) та підприємства деревообробної, целюлозно-паперової та видавничої справи – 0,9 млн грн. (0,6%).

Високотехнологічний сектор цивільного призначення представлений лише підприємствами з виробництва електричного, електронного та оптичного устаткування (за виключенням виробництва електричних машин та устаткування), які були профінансовані на суму 2,02 млн грн. (1,3%). Із 53,4 млн грн., що вклали вітчизняні інвестори у середньовисокотехнологічний сектор, 53,2 млн грн. було спрямовано на виробництво машин і устаткування цивільного призначення.

Частка коштів іноземних інвесторів у загальному обсязі інвестицій в інновації у 2012 р. також збільшилася, причому дуже суттєво – у понад 20 разів – з 0,4% від загальної суми виділених на інновації коштів у 2011 р. до 8,6% у 2012 р. Основна їх частина була спрямована на такі галузі, як виробництво та розподілення електроенергії, газу та води, машинобудування, хімічна і нафтохімічна промисловість.

Значна частка коштів іноземних інвесторів була виділена підприємствам низькотехнологічного виробництва – 601,3 млн грн. (або 60,4% від загального обсягу коштів іноземних інвесторів) та високотехнологічного – 308,8 млн грн. (31,0%). Решта коштів було спрямовано у середньо високо-технологічний (84,6 млн грн.) та середньонизькотехнологічний (20,4 тис грн.) сектори.

З метою реалізації перспектив інноваційно-інвестиційного розвитку інноваційно-активних підприємств вітчизняні науковці та органи державної влади розробили Проект

“Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів” (далі – Стратегія) із врахуванням ключових положень, закладених в проєкті “Стратегії інноваційного розвитку України на 2009–2018 роки та на період до 2039 року”. Головна мета Стратегії має конкретне кількісне визначення: забезпечити в зазначений термін (до 2020 р.) підвищення впливу інновацій на економічне зростання України в 1,5–2 рази порівняно з теперішнім часом.

У Стратегії закладені такі основні пріоритети [3]:

- адаптація інноваційної системи України до умов глобалізації та підвищення її конкурентоспроможності;
- переорієнтація системи продукування інновацій на ринковий попит і споживача;
- створення привабливих умов для творців інновацій, стимулювання інноваційної активності підприємництва;
- системний підхід в управлінні інноваційним розвитком, інформатизація суспільства.

Особливої актуальності набувають питання залучення зовнішніх інвестицій, адже в поєднанні з внутрішніми вони прискорять інноваційний розвиток України.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, ситуація, що склалася в інноваційній сфері, робить нагальною розробку такої державної політики, яка б забезпечувала розширене відтворення об’єктної бази інноваційної діяльності та незворотній вплив інновацій на прискорене економічне зростання країни.

У зв’язку з цим головним завданням є консолідація зусиль законодавців, урядових, наукових, бізнесових кіл суспільства на оптимальному комплексному вирішенні методологічних, стратегічних і тактичних проблем формування національної інноваційної системи, виробленні стратегії інноваційного розвитку України в умовах глобалізаційних викликів, що дає змогу відкрити перспективи для впровадження інноваційної моделі розвитку країни і тим самим забезпечити її конкурентоспроможність. Необхідно активізувати інноваційно-інвестиційну діяльність шляхом: орієнтації виробництва на потреби внутрішнього ринку; впровадження наукоємних технологій замість матеріало- та енергоємних; виробництва вітчизняних товарів замість імпорту товарів аналогічної

групи; підвищення конкурентоздатності виробленої продукції.

Подальшого дослідження потребує розширення меж аналізу факторів впливу на інноваційно-інвестиційний розвиток підприємств України та визначення інструментів їх державного регулювання.

Бібліографія

1. Амоша О. І. **Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та рішення** / О. І. Амоша // Економіст. – 2008. – № 6. – С. 28-34.
2. **Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т.1** / Редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : ВЦ Академія, 2000. – 864 с.
3. **Проект “Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів”** [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.pir.dp.ua/uploads/StrategizInnovRazvitiyaUkr.doc.
4. **Державне агентство України з інвестицій та інновацій** [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.in.gov.ua>.
5. Гаман М.В. **Державне регулювання інноваційного розвитку України**[текст]. Монографія. / М. В. Гаман. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – 388 с.
6. Федулова Л. І. **Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика** [текст] / Л. І.Федулова. – Монографія. – К. : Основа, 2005. – 552 с.
7. **Державний комітет статистики України** [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Рецензент: д.е.н., професор Павлов В.І.